

اقتصاد ایران گروگان تحریم یاقربانی ساختار؟

قفل اقتصاد ایران با ۲ کلید داخلی باز می‌شود

نه با انتظار برای لغو تحریم‌ها و نه با امید به توافق

اقتصاد ایران در دهه‌های اخیر با چالش‌های عمیق و چندوجهی مواجه بوده است. تورم سرسام‌آور، بیکاری گسترده، سقوط ارزش پول ملی، وابستگی بیش‌از‌حد به درآمد‌های نفتی و فشار تحریم‌های بین‌المللی، زندگی مردم را دشوار کرده و ثبات اجتماعی و سیاسی کشور را تهدید می‌کند. در این میان، گروهی صرف‌را نجات اقتصاد را وابسته به مذاکرات دیپلماتیک با قدرت‌های جهانی به‌ویژه ایالات متحده می‌دانند. آنها معتقدند رفع تحریم‌ها و گشایش‌های اقتصادی ناشی از توافقات بین‌المللی می‌تواند اقتصاد ایران را از این بحران نجات دهد، اما این دیدگاه با ساده‌انگاری ریشه‌های مشکلات، اقتصاد کشور را در موقعیتی شکننده قرار داده و از توجه به راه‌حل‌های پایدار داخلی غافل مانده است. واقعیت این است که مشکلات اقتصادی ایران بیش از آنکه صرفاً نتیجه تحریم‌های خارجی باشد، از ساختارهای ناکارآمد داخلی، از ظرفیت‌های عظیم ملی سرچشمه می‌گیرد. تجربه توافقت هسته‌ای (برجام) در سال ۱۳۹۴ به‌وضوح نشان داد که تکیه بر مذاکرات خارجی، حتی در بهترین حالت نمی‌تواند راه‌حلی جامع برای مشکلات اقتصادی باشد. این تجربه تلخ ثابت کرد که چنین رویکردی نه‌تنها انتظارات غیرواقعی در جامعه ایجاد می‌کند، بلکه فرصت‌های طلایی برای اصلاحات داخلی را به حاشیه می‌راند. در مقابل راه نجات اقتصاد ایران در دو مفهوم کلیدی نهفته است: درونی‌سازی اقتصاد و مردمی‌سازی آن. درونی‌سازی اقتصاد، یعنی تکیه بر منابع داخلی، نیروی انسانی خلاق و توانمندی‌های بومی برای ساختن اقتصادی مستقل و پویا. مردمی‌سازی اقتصاد نیز به معنای جلب مشارکت فعال مردم در فرآیندهای اقتصادی و تصمیم‌گیری‌های کلان است تا بر مسئولیت از دوش دولت برداشته شده و خلاقیت جامعه شکوفا شود. این دو رویکرد در کنار یکدیگر می‌توانند اقتصاد ایران را از وابستگی به عوامل خارجی رها کرده و به سوی خودکفایی و تاب‌آوری هدایت کنند. درونی‌سازی اقتصاد، یعنی تغییر خط مشی از وابستگی به منابع خارجی به سمت استفاده از ظرفیت‌های داخلی از جمله سرمایه انسانی، منابع طبیعی و توانمندی‌های فناوریانه که سال‌ها به دلیل فقرهای گوناگون‌گسترش‌ناپذیر گرفته شده‌اند. این رویکرد مستلزم تنوع‌بخشی به منابع درامدی است تا وابستگی مفرط به نفت کاهش یابد. مثلاً توسعه صنایع پیشرفته مانند فناوری‌های کریس پایی، بیوتکنولوژی و داروسازی می‌تواند به عنوان موتورهای رشد جدید عمل کند. براساس گزارش بانک جهانی، بهینه‌سازی زنجیره تأمین کشاورزی ایران می‌تواند ۵۰ درصد از واردات مواد غذایی را جایگزین کند، اما این امر نیازمند سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های لجستیکی و فناوری است. همچنین، اصلاح ساختار بودجه دولتی که امروزه بیش از ۸۰ درصد درآمدهایش از نفت و واردات ناشی می‌شود، ضروری است. افزایش سهم مالیات مستقیم از طریق اصلاح نظام مالیاتی و گسترش شبکه امنیت اجتماعی می‌تواند فشارهای توزیع درآمد را کاهش دهد و منابع متنوعی برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های استراتژیک فراهم کند، اما درونی‌سازی تنها یک مؤلفه است؛ مؤلفه دیگر مردمی‌سازی اقتصاد است، یعنی تبدیل اقتصاد از یک فضای متمرکز به فضایی شرکتی که در آن مردم نقش فعالی در تصمیم‌گیری‌ها و فرآیندهای اقتصادی دارند. این رویکرد نیازمند اصلاح نظام بروکراتیک است که حال حاضر راه‌اندازی کسب‌وکارها را در ایران به یک چالش جدی تبدیل کرده است. ایران در شاخص «سادگی کار» بانک جهانی در رتبه ۱۲۷ از ۱۹۰ کشور قرار دارد که نشان می‌دهد چگونه موانع اداری ابتکار و خلاقیت را سرکوب می‌کنند. تقویت شرکت‌های خرد و کوچک که امروزه تنها ۲۰ درصد اشتغال کشور را فراهم می‌کنند، در حالی که در کشورهایی پیشرفته این رقم به ۷۰ درصد می‌رسد، نیازمند ایجاد زیرساخت‌های مالی و قانونی است. استفاده از فناوری‌های دیجیتال مانند بلاک‌چین برای شفافیت در قراردادهای دولتی یا مدل‌های تأمین مالی اجتماعی می‌تواند راهکارهای نوینی برای جذب سرمایه مردمی فراهم کند. علاوه بر این، توسعه مدل‌های همکاری بخش خصوصی و عمومی در پروژه‌های زیرساختی، از جمله ساخت خطوط مترو یا نیروگاه‌های خورشیدی، می‌تواند نه تنها هزینه‌های دولت را کاهش دهد، بلکه مشارکت عمومی را در رشد اقتصادی تقویت کند. بااین حال، اجرای این رویکردها با چالش‌هایی همراه است. مقاومت گروه‌های متکی به

انفجار دلخراش روزشنبه ششم اردیبهشت‌ماه در بندر شهیدرجایی و ضربه به گلوگاه تجارت خارجی کشور بار دیگر گمرک ایران را در صدر توجه قرار داد و با توجه به رویه‌های غیرشفاف که به گفته کارشناسان عامل مهم فاجعه اخیر بود، بار سنگین ابهام بیش از پیش متوجه یکی از حساس‌ترین نهادهای اجرایی کشور شده است. ■ ■ ■

گمرک به عنوان نهادهی که به واسطه نقش کلیدی‌اش در مدیریت ورودی و خروجی کالاها، تأمین درآمدهای دولت و تنظیم بازار داخلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با این حال مصائب نظام فرسوده نظارتی این نهاد مهم را به محلی برای دفن شفافیت تبدیل و خروجی این وضعیت، پای تجارت را لنگان کرده است. ابهام‌هایی که طی سال‌های گذشته پیرامون گمرک شکل گرفته‌اند، عمدتاً به موضوعاتی نظیر قاچاق سازمان یافته، رانست در واردات، نداشتن شفافیت در اظهارنامه‌ها و تخلفات گسترده در ارزش‌گذاری کالاها مربوط می‌شود. بر این اساس تحقیق و تفحص از گمرک با تأکید نمایندگان مجلس و پیگیری برخی نهادهای نظارتی کلید خورده و باید دید این اقدام آیا می‌تواند نقطه عطفی در روند بازنگری در ساختارهای اجرایی و مدیریتی این سازمان باشد یا خیر.

■ **کمرنگ‌شدن فرآیند سیستمی و رونق امضاهای طلایی** به‌اعسان برخی، یکی از مهم‌ترین مشکلات گمرک ایران نقش کمرنگ‌فرایند سیستمی و در نتیجه فساد اداری است. رشوه، تبانی و سوءاستفاده از موقعیت باعث می‌شود که برخی افراد و شرکت‌ها بتوانند با دورزدن قوانین و مقررات به منافع نامشروع دست پیدا کنند. این مسئله نه تنها باعث کاهش درآمدهای دولت می‌شود، بلکه به رقابت ناعادلانه و تضعیف تولید داخلی نیز دامن می‌زند. علی‌شریعتی، عضو اتاق بازرگانی ایران با انتقاد از روند غیرشفاف در گمرکات کشور به این‌ا‌ن گفت: «در فرآیند فعلی در گمرکات مشکل ایجاد کرده و برای بازرگانان در سراسر شده است، پیش از این همه‌امور در گمرکات به صورت سیستمی انجام می‌شد و این امر هم باعث تسهیل فرآیندها و هم سبب شد پیشترد امور به امضای یک فرد خاص گره نخورد، در حالی که وقتی فرآیندها به واسطه یک فرد به یک سیستم پیش رود امضاهای طلایی شکل می‌گیرد و سبب می‌شود سیستم به صورت منظم کار کنند. عضو اتاق بازرگانی ایران خاطر‌نشان کرد: «تشریحی اینکه افرادی که در فرآیند واردات اخلاخل ایجاد کرده‌اند و عملکرد آنها جایگزین فرآیند سیستمی شده است تعدمی در این امر دارند یا نه در حیطه اختیارات ما نیست، بلکه

کفت‌و‌گویی «جوان» با فرشید ایلاتی، کارشناس حوزه مسکن درباره وضعیت اجرای طرح نهضت ملی مسکن

یک کارشناس مسکن معتقد است «سوداگران باطمینان از نبود مالیات، به راحتی وارد بازار مسکن می‌شوند و از آن سود می‌برند. از دیگر سو، ما نیازمند افزایش عرضه زمین و مسکن، تنوع‌بخشی به شیوه‌های تأمین و عرضه مسکن، تنوع در نحوه واگذاری زمین و همچنین اصلاح ساختارهای نظارت بر احراز متقاضیان واقعی هستیم. صرفاً با یک راه‌حل، نمی‌توان به تعادل در بازار رسید.» ■ ■ ■

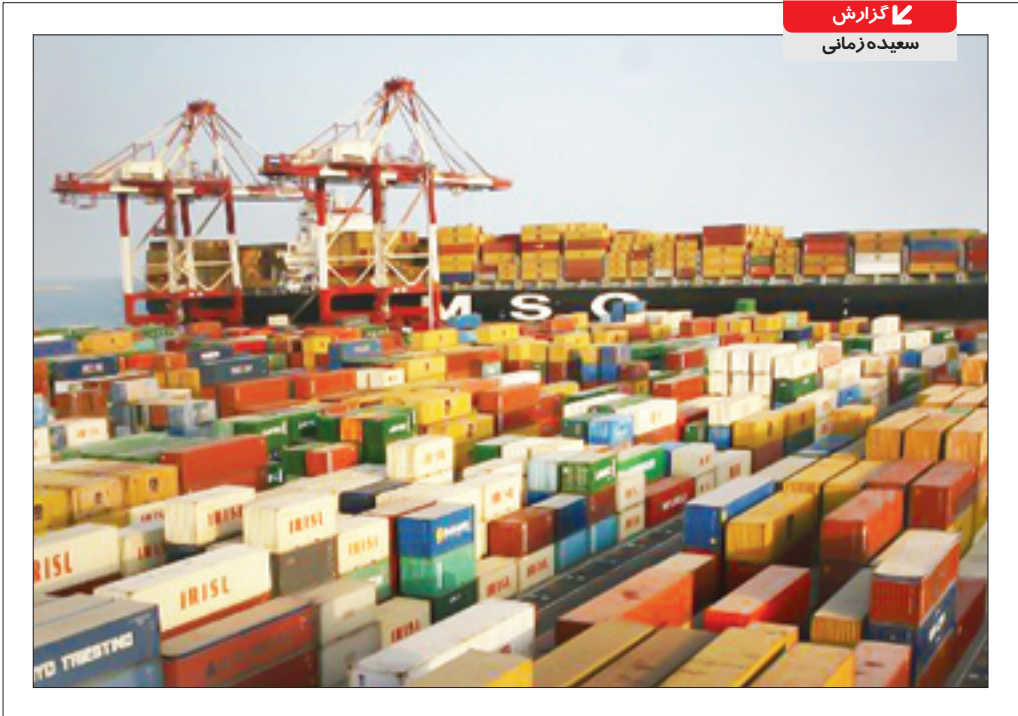
هفته پیش معین عبدالمحمدی مدیر توسعه سامانه تم از واگذاری ۶۷ هزار واحد مسکونی به دکد دهم درامدی خبر داد. خبری که در عین عجیب‌بودن نشان از یک اشتباه راهبردی در سیاست‌های حمایتی حوزه مسکن بود. طرح‌ها حمایتی که با هدف خاتمه‌دار شدن افشار کم‌درآمد کلید خورد و حالا در مسیر اجرای پال چالش‌هایی نظیر طولانی شدن ساخت، ناتوانی برخی متقاضیان در تأمین آورده، ضعف سامانه‌های اطلاعاتی و ورود سوداگران مواجه شده است. تمامی این مسائل موجب شد تا بخشی از واحدها به دهک‌های بالای درآمدی برسند و مسکن از کالایی ضروری به کالای سرمایه‌ای تبدیل شود؛ موضوعی که انتقادات بسیاری را نسبت به اجرای طرح از اهداف عدالت‌محور آن برانگیخته است. در همین راستا «جوان» در گفت‌وگویی تفصیلی با فرشید ایلاتی، کارشناس حوزه مسکن به بررسی وضعیت اجرای طرح نهضت ملی مسکن، میزان تحقق اهداف آن و دلایل انحراف از گروه‌های هدف پرداخت.

■ **انحراف سلاخی مدیریتی در وزارت راه عامل انحراف مسکن حمایتی** فرشید ایلاتی، درخصوص واگذاری ۶۷ هزار واحد مسکونی به دهک دهم درامدی اظهار داشت: «بکنه طرحی که هدف اولیه‌اش حمایت از اقشار ضعیف و فاقد مسکن بوده، تا حدی از مسیر اصلی خود فاصله گرفته و اکنون درصدی از واحدها به متقاضیان اصلی نرسیده، بلکه به دست دهک‌های بالای درآمدی افتاده، موضوعی قابل تامل است و پاسخ کوتاهی ندارد.»

وی با اشاره به طولانی شدن فرآیند ساخت پروژه‌های ملی از جمله مسکن مهر و نهضت ملی مسکن، بیان کرد: «بخشی از دلیل این انحراف، به تأخیر در اجرای تعهدات و تکالیف دولت برمی‌گردد که ناشی از اختلاف سلاقی مدیریت بی‌عدم همراهی نظام بانکی بوده‌است. افرادی که سال‌ها منتظر تحویل واحدهای خود بودند، با توجه به مشکلات مالی و عدم امکان ادامه انتظار، امتیاز خود را واگذار کردند و از طرح خارج شدند که همین موضوع زمینه‌رود دلالتان و واسطه‌ها را فراهم کرد.»

اقتصاد

سرویس اقتصادی۹۰۶۰۲۳۸۵

معضلات و چالش‌های گمرکات از فساد اداری تا قاچاق بررسی شد

افسانه شفافیت در گمرکات کشور

حادثه بندر شهید رجایی باید به عنوان درس عبرت به اصلاح رویه‌های تجاری در حوزه ترخیص منجر شود

اردیبهشت و در جلسه هیئت دولت مورد تأکید

رئیس‌جمهور قرار گرفت. مسعود یزشکیان با تأکید بر تسریع در اصلاح ساختاری، برنامه‌ای و مدیریتی اداره بنادر و گمرکات کشور دپوی حجم انبوه کانتنر در بندر شهید رجایی و سایر بنادر و این است که سازمان توسعه تجارت باید فرآیند واردات کالا را در اختیار داشته باشد در حالی که اکنون کارهای مربوط به فیش واردات و تخصیص در سازمان یادشده صورت نمی‌گیرد و سازمان هم‌ا‌مور در این زمینه ندارد بلکه این‌امور به یک شخص با سمت مشاور وزیر را جاع می‌شود و در ساختار، برنامه‌ریزی و شکل مدیریت بنادر و گمرکات کشور اقدام شود. رئیس‌جمهور خاطر‌نشان کرد: امروز با تکیه بر تکنولوژی‌ها و تجهیزات نوین، روند واردات کالا از خریداری در مبدأ، بارگیری، حمل، تخلیه، ترخیص تا توزیع به طور کامل و دقیق قابل رصد و پیگیری است و باید با انجام مطالعات تطبیقی، این حوزه تصمیم‌گیری شخصی گرفته می‌شود. ■ **کاهش انگیزه برای تجارت قانونی با روند کند ترخیص** از سوی دیگر، فرآیندهای گمرکی در ایران بسیار طولانی و پیچیده هستند. فعالان اقتصادی برای ترخیص کالا‌ها باید مراحل زیادی را طی کنند و مدارک متعددی را ارائه دهند. این مسئله باعث افزایش هزینه‌ها و اتلاف وقت می‌شود و انگیزه برای تجارت قانونی را کاهش می‌دهد.

این مسئله چهارشنبه هفته گذشته ۱۰

گفت‌و‌گویی «جوان» با فرشید ایلاتی، کارشناس حوزه مسکن درباره وضعیت اجرای طرح نهضت ملی مسکن

«خانه‌های حمایتی» مقصد تازه سرمایه‌داران

ایلاتی ادامه داد: «در مواردی حتی متقاضیان واجد شرایط نیز نتوانستند آورده اولیه یا اقساط وام را تأمین کنند و از طرح خارج شدند. این فرصت را برای سوداگران فراهم کرد تا با تصاحب این امتیازها از طرحی که قرار بود به نفع اقشار ضعیف باشد، استفاده سرمایه‌ای ببرند.» این کارشناس همچنین تأکید کرد: «در برخی مناطق مانند پردیس، شاهد پدیده‌ای غیرطبیعی هستیم؛ مکان‌هایی مانند پاساژ که تمام واحدهای‌شان به دفاتر مشاور املاک تبدیل شده‌اند. این امر نشان‌دهنده رواج شدید سوداگری در بازار مسکن این مناطق است. از طرفی همین فعالیت‌های سفته‌بازی با حتی خرید و فروش‌های سوری مشوق افزایش قیمت‌ها هستند.»

■ **جلوگیری از ورود سودجویان با تقویت سامانه‌های اطلاعاتی موجود** ایلاتی با انتقاد از ضعف سامانه‌های اطلاعاتی موجود در کشور افزود: «ما در کشور درخصوص شناسایی سکونت و دهک‌های افراد سامانه‌های شفاف و دقیقی در اختیار نداریم به عنوان مثال این سامانه‌ها تنها توانایی شناسایی املاک دارای سند رسمی را دارند، در حالی که بسیاری از املاک قولنامه‌ای یا فاقد سند رسمی در معاملات وجود دارند که در صد سامانه‌ها قرار نمی‌گیرند. همچنین خطاهای آماری در دهک‌بندی‌ها و تفاوت بسیار میان افراد یک دهک نیازمند اصلاحات برای

بررسی‌های درست است.»

وی تأکید کرد: «باید بندهایی به قوانین موجود اضافه شود که اگر فردی با تقلب وارد این طرح‌ها شد و بعدها شناسایی گردید، املاک وی ضبط و جریمه‌ای سنگین برایش اعمال شود و اصطلاحاً نقره‌داغ شود؛ این اقدام بازدارنده باعث می‌شود سودجویان از سوءاستفاده از طرح‌های حمایتی دولت پرهیز کنند.»

وی درخصوص آمار ارائه‌شده از میزان برخورداری دهک‌های درامدی نیز گفت: «به دلیل ضعف آماری و نداشتن تعاریف دقیق از دهک‌ها، نمی‌توان به‌طور قطعی گفت که عدالت اجتماعی در این طرح رعایت نشده است. با وجود اینکه آمارهایی نظیر تخصیص ۶۷ هزار واحد به دهک دهم مطرح شده، اما باید توجه داشت که این عدد در مقابل ۴/۲ میلیون واحد تحویلی در طرح‌های گذشته همچون مسکن مهر سهم اندکی دارد.»

او افزود: «اگر حتی ۴۲ هزار نفر سوءاستفاده کرده باشند، در مقابل میلیون‌ها نفری که به حق خود رسیدند، نمی‌توان کل طرح را ناکارآمد دانست، نباید به خاطر یک درصد خطا موفقیت ۹۹ درصد ناپذیده گرفت شود.»

■ **قوانین مالیاتی از تبدیل شدن مسکن به کالای سوداگرانه جلوگیری می‌کند**

در ادامه، این کارشناس به موضوع سرمایه‌ای شدن مسکن

او در این نامه با اشاره به مصوبه شورای عالی امنیت ملی در مجیز نمودن گمرکات کشور به دستگاه‌های اشکارساز نوشت: «به‌رغم گذشت بیش از سه سال از مصوبه شورای عالی امنیت ملی مبنی بر تجهیز تمامی مبادی رسمی ورودی و خروجی کشور به دستگاه‌های اشکارساز، گمرکات کشور به دستگاه‌های اشکارساز مجهز نشده است. با توجه به عدم تأمین منابع مالی توسط سازمان برنامه، گمرک در سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ با استفاده از ظرفیت بخش خصوصی و با همکاری معاونت علمی ریاست جمهوری اقدام به انعقاد قرارداد با شرکت‌های دانش بنیان داخلی کرد. اما پس از تغییر و تحولات مدیریتی در گمرک جمهوری اسلامی ایران ملاحظه می‌شود، به رغم گذشت بیش از پنج ماه نه تنها اقدام جدیدی در راستای اجرای مصوبه شورای عالی امنیت ملی انجام نمی‌شود، بلکه قرارداد‌های منعقد‌ه قبلی نیز بدون هرگونه اقدام و پیگیری معطل باقی مانده است. با بررسی انجام شده ملاحظه می‌شود، مطالبات تمامی پیمانکاران داخلی و خارجی در طول مدت مذکور پرداخت نشده و عملاً تعمیرات دستگاه‌های اشکارساز که در گذشته در گمرکات نصب شده است نیز به مشکل برخوردیده است. حسب اطلاع واصله در حال حاضر تعداد چهار دستگاه اشکارساز کامیونی مرز بندر بوشهر، مهران، میرجاوه و لطف‌آباد متوقف می‌باشد. با توجه به حوادث بندر شهید رجایی، حسب اطلاع واصله، دستگاه مرز مذکور نیز چندین نوبت خراب شده است.

■ **ورود و خروج قانونی کالاها** قاچاق کالا نیز یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های گمرک ایران است. ورود و خروج غیرقانونی کالاها باعث می‌شود درآمدهای دولت کاهش یابد، تولید داخل تضعیف شود و امنیت اقتصادی کشور به خطر بیفتد. بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس حجم اقتصاد غیررسمی در سال ۱۴۰۳ به حدود ۳۲ میلیارد دلار رسید.

آنچه مشخص است، این است که شفافیت در گمرک به افسانه تبدیل شده است. برای حل مشکلات گمرک کشور باید راهکارهای جامع برای فساد فراهم می‌کند. از سویی دیگر کمبود تجهیزات و فناوری یکی از دیگر از مشکلات موجود در این زمینه است. گمرک ایران هنوز از روش‌های سنتنی برای بازرسی و ارزیابی کالاها استفاده می‌کند. کمبود دستگاه‌های پیشرفته بازرسی تحت عنوان دیگر از مشکلات موجود در این زمینه است. شفاف‌سازی فرآیندها، مجازات متخلفان، اصلاح بروکراسی، ساده‌سازی فرآیندها، کاهش زمان ترخیص کالا، استفاده از سامانه‌های الکترونیکی، انتشار اطلاعات مربوط به تعرفه‌ها و مقررات، ارائه آموزش‌های لازم به فعالان اقتصادی، استفاده از دستگاه‌های پیشرفته بازرسی، سامانه‌های هوشمند گمرکی، تبادل اطلاعات با گمرکات سایر کشورها، مبارزه با قاچاق بین‌المللی می‌توانند در اداره بهتر گمرکات کشور مؤثر باشند.

اشاره کرد و گفت: «در کشور ما، نبود قانون مؤثری برای مالیات بر عایدی سرمایه، یکی از عوامل تبدیل مسکن به کالایی سوداگرانه بوده است. ما ز سال ۱۳۹۴ در گیر این قانون بودیم، اما تصویب و اجرای آن به تعویق افتاد. اخیراً با تغییر این قانون به قانون مالیات بر سوداگری، امیدواریم این مسیر اصلاح شود.»

این کارشناس معتقد است که اگر این قانون سال‌ها قبل تصویب و اجرا می‌شد، امروز بازار مسکن تا این حد دچار حباب قیمتی نمی‌بود. وی گفت: «سوداگران باطمینان از نبود مالیات، به‌راحتی وارد بازار مسکن می‌شدند و از آن سود می‌برند، اما اجرای درست قانون می‌تواند این فضا را تغییر دهد؛ قانونی که بسیاری از سوجویان در بازار مسکن تا به حال مانع اجرای آن می‌شدند.»

او همچنین به لزوم سیاست‌های مکمل برای کنترل بازار اشاره کرد و گفت: «گزینه‌های در اختیار ما محدود و مشخص هستند، ما نیازمند افزایش عرضه زمین و مسکن، تنوع‌بخشی به شیوه‌های تأمین و عرضه مسکن، تنوع در نحوه واگذاری زمین و همچنین اصلاح ساختارهای نظارتی بر احراز متقاضیان واقعی هستیم. صرفاً با یک راه‌حل نمی‌توان به تعادل در بازار رسید.»

در بخش پایانی گفت‌وگو، این کارشناس از زاویه‌ای دینی به مسئله مسکن پرداخت و اظهار کرد: «در آموزه‌های دینی ما، موضوع وقف زمین برای نیازهای عمومی بسیار مهم و کارآمد است. اگر فرهنگ وقف زمین در کشور ما ترویج یابد، بسیاری از مشکلات حل خواهد شد. زمین در این صورت از چرخه سوداگری خارج می‌شود و ساخت‌وساز می‌تواند برای نیاز واقعی مردم اتفاق بیفتد.» این کارشناس تصریح کرد: «در نظام وقف، مالک فقط مالک ساخت‌وساز روی زمین است نه خود زمین. این دیدگاه می‌تواند عدالت اجتماعی را افزایش دهد و مسکن را از یک کالای سرمایه‌ای به کالای مصرفی واقعی تبدیل کند. در واقع عامل اصلی افزایش قیمت مسکن قیمت زمین است، وقتی زمین وارد چرخه وقف شود و هیچ کس مالک آن زمین نباشد فقط ساخت در آن صورت بگیرد، درنهایت ارزش آن ساخته به مراتب هرسال با افزایش سن آن کاهش پیدا می‌کند. به عنوان یک راهکار دیگر، در همین راستا عرضه زمین به مردم از سوی دولت به عنوان یکی از مجموعه راه‌حل‌های بحران مسکن مطرح است. ترخیص از سیاست‌های اجرایی، مالیاتی، فرهنگی و دینی می‌تواند راه‌حل ریشه‌ای برای بحران مسکن باشد و تنها با نگاه جامع می‌توان به عدالت در حوزه مسکن دست یافت.»